

УДК 336.71

*А. В. Лазня, здобувач Університету банківської справи
Національного банку України*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

У статті розкрито сутність та об'єкти проведення стрес-тестування. Досліджено світовий досвід проведення стрес-тестування, а також виявлено основні закономірності впровадження механізму тестування банківського сектора. Запропоновано шляхи оптимального проведення стрес-тестування на вітчизняних теренах.

Ключові слова: стрес-тестування, банківська система, фінансова стабільність.

Постановка проблеми. Однією з ключових процедур в центральному банку в рамках аналізу стану фінансової системи в цілому та банківської системи зокрема є стрес-тестування, яке здійснюється з метою оцінки стійкості та стабільності як окремих інституцій (банків), так і фінансової системи в цілому до різких змін на окремих ринках, або ж до негативних макроекономічних коливань. Світова фінансова криза показала, що навіть системні фінансові установи, при реалізації значних фінансових ризиків, можуть зазнати значних втрат, аж до повного банкрутства та ліквідації. Стрес-тестування ж допомагає визначити основні критичні моменти, загрози, вузькі місця та перспективні втрати, що й обумовлює актуальність даної статті.

Питанням стрес-тестування присвячена низка наукових публікацій вітчизняних та закордонних дослідників. Серед них необхідно відзначити Ф. Банна, В. Блашке, Г. Карчеву, П. Ковальова, А. Кузнєцову, І. Лиса, Р. Лисенка, В. Міщенко, С. Науменкову, І. Пашковську, Б. Самородова, О. Сенченко, Є. Степаненка, Ю. Ребрик, О. Тридіда та інших.

Метою статті є висвітлення результатів використання стрес-тестування провідними країнами та узагальнення результатів використаної методики.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що стрес-тестування (stress testing) – це метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями.

Найбільш поширеними об'єктами стрес-тестування є: різка зміна відсоткових ставок за внутрішніми чи зовнішніми запозиченнями, кредитами, цінними паперами тощо; суттєві коли-

вання валютних курсів; кредитний ризик у кредитних портфелях; різкі зміни в обсягах і структурі капіталу фінансової установи, вартості застави при іпотеці; зниження ліквідності та можливість дефолту банку; ймовірність виникнення системного ризику на основі різкого зниження ліквідності чи втрати капіталу тощо [4].

Для аналізу визначених об'єктів Базельським комітетом були сформовані принципи ефективного банківського нагляду (угоди Базель II та Базель III), в яких виділені основні підходи та механізми проведення стрес-тестування. Враховуючи світовий досвід щодо здійснення стрес-тестування та рекомендації, банки здійснюють стрес-тестування за такими ризиками: кредитний ризик, ризик ліквідності, ринковий ризик (валютний ризик, ризик зміни процентної ставки), операційний ризик [2, 5].

Узагальнюючи європейський досвід, можна виділити чотири базові методи проведення стрес-тестування: метод еластичності, метод оцінки втрат, сценарний метод, індексний метод.

Найпоширенішими методами здійснення стрес-тестування в Україні є сценарний аналіз, аналіз чутливості та тести екстремальних величин.

Порівняємо вищезгадані підходи із загальноприйнятими в Україні підходами до проведення стрес-тестування (табл. 1).

Проаналізувавши світовий досвід проведення стрес-тестування, необхідно зазначити, що центральні банки його по-різному використовують та по-різному висвітлюють інформацію про результати. Так, наприклад, регулятор фінансово-кредитних ринків Великобританії пропонує проводити функціонально-вартісний аналіз у рамках щорічного огляду фінансових ризиків при аналізі ризиків і загроз фінансової стабільності та описує декілька варіантів стрес-сценаріїв.

Центральний банк Росії на основі опублікованих Базельських рекомендацій щодо проведення стрес-тестування регулярно здійснює стрес-аналіз на рівні банківського сектора в цілому.

Таблиця 1 – Методи проведення стрес-тестування

Назва методу стрес-тестування в Україні	Назва методу стрес-тестування за загальносвітовим підходом (рекомендації МВФ та Світового банку)	Назва методу стрес-тестування за європейським (Базельським) підходом
Сценарний аналіз	Аналіз ймовірно-невизначених подій	Метод еластичностей
Аналіз чутливості	Аналіз найбільш імовірних подій	Метод оцінки втрат
–	Аналіз помірно-несприятливих подій	Сценарний метод
–	Аналіз надзвичайних подій (“виняткових, але можливих”)	Індексний метод

Джерело: складено на основі [1].

Стрес-тестування банківського сектора Російської Федерації було проведено на основі даних звітності 200 найбільших банків, ранжованих за величиною активів. Оцінка можливих втрат капіталу великих банків проводилась на основі експертного сценарію, що передбачав: збільшення частки “поганих позик” у кредитному портфелі банків і неповернень кредитів; знецінення високоліквідних активів, у тому числі торговельного портфеля цінних паперів, втрати банків, що мають “коротку” валютну позицію; відтік внесків населення [6].

У такий спосіб стресовий сценарій розвитку подій припускав вплив зростання кредитного й ринкового ризиків, а також ризику втрати ліквідності.

Причиною підвищення ступеня вразливості банківського сектора Росії названо збільшення масштабів банківського бізнесу, що супроводжувалося збільшенням кредитного ризику. Було також оцінено, що потенційні втрати власного капіталу банків у випадку виникнення кризи на ринку нерухомості можуть додатково скласти 11 %.

У закордонній практиці при визначенні співвідношення ліквідних активів і депозитів використовують показник, який визначається співвідношенням поточних активів до поточних депозитів та є аналогом вітчизняного коефіцієнта поточної ліквідності. Рівень цього показника для забезпечення ліквідності банку повинен бути не меншим, ніж 5–10 %, на відміну від нормативного значення цього ж показника в Україні – 40 %.

У 2010 р. та згодом, у 2012 р. було проведено стрес-тестування у 91 найбільшому банку Європи, на частку яких припадає 65 % всіх банківських активів у Європейському Союзі. Стрес-тестування в ЄС проводилося за дорученням Ради Міністрів ЄС з питань економіки й фінансів, координувалося Європейським комітетом органів банківського нагляду разом з Європейським центральним банком, а також за участю національних наглядових органів і Європейської Комісії, і полягало в оцінці загальної стабільності європейського банківського сектора і здатності

банків витримувати подальші можливі потрясіння від кредитних, ринкових і суверенних ризиків. Банки тестувались на консолідованій основі, тобто з обліком всіх дочірніх компаній. Стрес-тести проводилися за двома основними сценаріями: у першому випадку бралися основні прогностичні показники з огляду на зростання європейської економіки. Другий сценарій ґрунтувався на негативних прогностичних показниках.

Представлені в табл. 2 банки пройшли стрес-тест успішно та дотримались нормативного значення показника ліквідності. Проте не впорався зі стрес-тестом грецький Atebank (4,36 %) та німецький Huro Real Estate. Із завданням також не впоралися п'ять іспанських банків: Banca Civica (4,7 %), Diada (3,9 %), Espiga (5,6 %), Unnim (4,5 %) і Unicaja (4,5 %).

Виконання державними органами влади Сполучених Штатів Америки комплексної програми фінансової підтримки економіки вимагало ефективною системою оцінки та прогнозування фінансової стійкості системних банків, які були ключовими реципієнтами капітальних вливань. Саме тому основним елементом Програми оцінки капіталу (CAP) стала програма стрес-тестування банків – Програма нагляду за оцінкою капіталу (SCAP), яка передбачала оцінку органами банківського нагляду необхідності та обсягу додаткових капітальних вливань для підтримки кредитної активності системно важливих фінансових інституцій та покриття збитків за умов посилення кризових явищ в економіці. Програма SCAP мала безпрецедентний характер, оскільки вперше в історії США результати макроекономічного стрес-тестування були опубліковані в засобах масової інформації.

Основною метою Програми макроекономічного стрес-тестування банків SCAP було визначення достатності існуючого банківського капіталу для компенсації можливих втрат банків протягом найближчих двох років, а також виявлення як фінансово стійких, так і слабких банків для поглиблення розуміння інвесторів щодо реального стану банківської системи США.

Таблиця 2 – Результати стрес-тестів європейських банків, %

Назва банку	Коефіцієнт поточної ліквідності у 2010 р.	Стрес-тест поточної ліквідності у 2012 р.
Raiffeisen Zentralbank Oesterreicrt (RZB)	9,3	7,8
BNP Paribas	10,1	9,6
Inteza Sanpaolo	8,3	8,2
ING Bank	10,2	8,8
Unicredit	8,6	7,8
Erste Group Bank AG	9,2	8,0
Credit Agrcole	9,7	9,0
Societte Generale	10,7	10,0
National Bank of Greece	11,3	7,4
EFG Eurobank Ergasias. S.A	11,2	8,17
Alpha Bank	11,6	8,22
Piraeus Bank Group	9,0	6,0
OTP Bank NYRT	13,8	16,2
PKO Bank Polski	13,3	15,4
SEB Bank	12,4	10,3
Swedbank	10,4	9,9

Джерело: власні розрахунки автора

Дані макроекономічні цілі визначили методологію стрес-тестування SCAP, яка була розроблена на міжвідомчому рівні командою фахівців Федеральної резервної системи (ФРС), Федеральної корпорації страхування депозитів, Управління контролера готівкового обігу. До вибірки банківських холдингів, що підлягали стрес-тестуванню, увійшли 19 фінансових інституцій з обсягом активів, зважених на ризики, понад 100 млрд дол. США, які склали 2/3 від обсягу загальних активів та 1/2 від загального обсягу кредитування банківської системи США. Банки-учасники стрес-тестування розробляли прогноз наявних внутрішніх ресурсів для покриття можливих збитків за стресовими сценаріями, таких як чистий дохід і резерви на покриття збитків за кредитними операціями. Невід'ємною частиною процесу стрес-тестування в США стали зустрічі представників наглядових органів із вищим керівництвом кожної фінансової інституції для огляду та обговорення прогнозів майбутніх грошових надходжень та збитків. Методологія програми стрес-тестування SCAP була спрямована на оцінку збитків, доходів та необхідних резервів для системоутворюючих банків за умови реалізації двох прогнозних сценаріїв протягом 2009–2010 років – базового та песимістичного.

Особливістю програми стрес-тестування в США стала наявність ефективного механізму державної фінансової підтримки банківських холдингів, які за результатами оцінки потребували додаткових капітальних ресурсів. Банки, в яких була виявлена нестача буферного капіталу,

були зобов'язані протягом 30 днів розробити план капіталізації для схвалення органом банківського нагляду. Оскільки економічні умови не сприяли швидкому залученню капіталу від приватних інвесторів, банки, що не пройшли стрес-тестування успішно, отримали змогу випустити спеціальні конвертовані привілейовані цінні папери у кількості, достатній для задоволення потреби в капіталі. Ці папери викупувало Державне казначейство США у визначеній програмою SCAP кількості. Кожній фінансовій інституції було надано шестимісячний термін для залучення приватного капіталу на відкритому ринку. Протягом даного періоду банки отримали право замістити держані цінні папери простими акціями без додаткових штрафних санкцій.

Однак існували об'єктивні проблеми, вирішенням яких активно займалися органи банківського нагляду США, формуючи нові методології стрес-тестування.

У першу чергу, критики ідеї стрес-тестування акцентували увагу на можливих ризиках падіння цін на акції та відтоку вкладників із банків, які не пройдуть стрес-тестування внаслідок зниження рівня довіри зацікавлених сторін. Проте після оголошення результатів можливий відтік грошових ресурсів інвесторів та вкладників з банків, що продемонстрували гірші результати, не відбувся, оскільки органи банківського нагляду передбачили механізм негайної державної підтримки фінансово слабших банків, який компенсував дефіцит необхідного буферу капіталу. З іншого боку, були певні побоювання, що дер-

жавний фонд, створений для порятунку фінансових інституцій в обсязі 350 млрд дол. США, може виявитись недостатнім для компенсації обчислених під час стрес-тестування капітальних потреб. Адаже за оцінками аналітиків прогнозні портфельні втрати банків обчислювались трильйонами доларів США. Незважаючи на це, довіра інвесторів до банківського сектора була відновлена, спала напруга на фондових ринках, банки демонстрували покращення більшості фінансових показників.

Після реалізації програми стрес-тестування SCAP загострилась проблема суспільної оцінки дій уряду та банківських регуляторів, адже, незважаючи на відновлення зростання фінансової стійкості системних банків та бонусів їхньому керівництву, головні економічні проблеми не були вирішені: зростання ВВП мало анемічний характер, а рівні безробіття протягом 2009–2011 рр. не опустились нижче, ніж 9%. Населення вже не сприймало аргумент про те, що програми підтримки фінансового сектора, складовою яких є стрес-тестування, необхідні з огляду на специфічну роль банків в економіці.

У ході вивчення особливостей проведення стрес-тестування банків у США було виявлено низку недоліків. По-перше, у публікації результатів незрозумілим був принцип розрахунку впливу заданих макроекономічних шоків (рецесія, падіння цін на нерухомість, зростання безробіття) на стан балансу досліджуваних банків.

По-друге, програма оцінки капіталу SCAP не враховувала низки ризиків, які банк повинен досліджувати у своїх внутрішніх стрес-тестах – такі, як операційний, репутаційний ризики та ризик ліквідності.

По-третє, стандартизований підхід до стрес-тестування 19 найбільших фінансових інституцій США призвів до ігнорування значних відмінностей у рамках самої групи.

По-четверте, стандартизований підхід до проведення макропруденційної складової стрес-тестів не враховував усіх аспектів різноманітних бізнес-моделей того чи іншого банківського холдингу (не можна “міряти однією лінійкою” інвестиційні та комерційні банки, що здатні фокусуватись як на глобальній, так і національній стратегіях розвитку територіальної мережі).

Зазначені проблеми були частково вирішені в методиках макроекономічного стрес-тестування 2011–2012 рр. у рамках програми Комплексного аналізу та огляду капіталу (CCAR). Незважаючи на те, що протягом 2009–2010 рр. акціонерний капітал 19 найбільших банківських холдингів США виріс більше, ніж на 300 млрд дол. США, ратифікація угоди Базель III і прийняття законів

Додда-Френка та Захисту прав споживачів суттєво посилили регуляторні вимоги до капіталу та прозорості системних банків. Крім того, причиною імплементації програми CCAR стало прагнення багатьох банківських холдингів виплатити дивіденди акціонерам, що могло призвести до надмірного зниження обсягів капіталу, значення якого в нових регуляторних умовах набуло ще більшої актуальності. У рамках програми CCAR-2011 Федеральна резервна система визначала, наскільки задовільними є процеси ідентифікації потреб у капіталі в 19 найбільших банках та утримання його на достатньому рівні для підтримки доступу до ринків капіталу, безперебійного проведення банківських операцій, погашення зобов'язань перед кредиторами та виконання функції ключових фінансових посередників навіть за стресових умов [3].

Основною новацією CCAR стала вимога до найбільших банківських холдингів щорічно надавати комплексні плани управління капіталом до ФРС США. Ці плани повинні описувати їхні стратегії управління капіталом протягом 24-місячного планового горизонту. Хоч вимоги до окремих елементів плану можуть змінюватись відповідно до нових економічних чи регуляторних викликів, незмінними повинні залишатися основні компоненти: процеси оцінки адекватності та планування капіталу, політика розподілу капіталу, плани погашення державних інвестицій, здатність абсорбувати збитки за різних сценаріїв, план виконання вимог Базель III, Закону Додда-Френка та Закону про Захист прав споживача.

Оцінювання достатності капіталу першого рівня в рамках стрес-тесту доповнювалось аналізом обсягів капіталу, необхідного для функціонування системного банку після економічного стресу.

Висновки. Основними методичними підходами, які доцільно використовувати у вітчизняній регуляторній практиці, є: міжвідомчий характер розробки методології стрес-тестів, що сприятиме впровадженню комплексного підходу до формування методології стрес-тестування та її імплементації в загальноекономічну стратегію подолання наслідків фінансової кризи. Також варто фокусуватись на вузькій вибірці системно важливих банків для глибшого аналізу фінансового стану таких банків від впливу стресових чинників. Така концентрація стрес-тестового дослідження дає змогу застосовувати виїзні консультації з керівництвом і фахівцями ризик-менеджменту банків, що підвищує точність результатів оцінки адекватності капіталу і знижує витрати часу та коштів на його проведення.

Список літератури

1. Лучаківський А. О. Сучасні підходи до стрес-тестування банків / А. О. Лучаківський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – № 23. – С. 248–255.
2. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, BCBS, Dec 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs165.pdf>.
3. IMF: The IMF-FSB Early Warning Exercise – Design and Methodological Toolkit, September 2010 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/090110.pdf.
4. Визначення поняття “Стрес-тестування” [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123675&cat_id=123321.
5. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: Уточненные рамочные подходы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.cbr.ru/today/ms/bn/Basel.pdf>.
6. Стресс-тест Центробанка: треть российских банков – в зоне риска [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.finmarket.ru/main/article/3420263>.

Отримано 28.05.2014

Summary

This article deals with the nature and objects of stress testing. Has been studied international experience stress testing, and discovered the basic laws implementing a mechanism for testing the banking sector. The ways of the optimal stress test on domestic territory has been represented.

УДК 336.71:005.35

*А. С. Ласукова, аспірант кафедри банківської справи
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”*

**САМОРЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

У статті досліджено механізм функціонування саморегульованої організації в напрямку реалізації концепції корпоративної соціальної відповідальності в межах банківської системи України. Запропоновано інструментарій нефінансової звітності як передумову формування та публікації рейтингу соціально відповідальних банків. Розкрито зацікавленість банків у наявності саморегульованої організації на ринку банківських послуг.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність, банк, саморегульовані організації, ринок банківських послуг.

Постановка проблеми. Сталий розвиток суспільства на сьогоднішній день є однією з головних проблем світового масштабу. Суттєве погіршення стану навколишнього середовища, інтенсифікація економічного розвитку та суспільного споживання благ у більшості країн призвели, у глобальному розумінні, до виникнення ряду дисбалансів як економічного та екологічного, так і соціального характеру. Вирішити зазначені проблеми покликана концепція корпоративної соціальної відповідальності.

Концепція корпоративної соціальної відповідальності є добровільною ініціативою, проте відсутність в Україні ефективного механізму регулювання даного процесу призвела до хаотичності та незгодженості більшості бізнес-практик із реальними проблемами суспільства. Вирішити ці проблеми та спрямувати соціальні ініціативи суб'єктів господарювання, у тому числі банків, у

конкретні проекти, як демонструє світовий досвід, здатні саморегульовані організації (СРО), ключовою особливістю яких є некомерційний характер.

Враховуючи рівень глобалізації та інтернаціоналізації вітчизняної економіки в цілому та галузі фінансів зокрема, а також проникнення фінансових процесів у всі сфери економічного та соціального життя, окрему науково-прикладну задачу становить дослідження окреслених вище питань в межах банківського сегмента фінансового ринку України.

Аналіз останніх досліджень. Питанню доцільності існування інституту саморегульованих організацій на різних ринках присвячено велику кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Значна кількість робіт у даному напрямку присвячена фінансовим ринкам, зокрема це дослідження І. І. Рекуненка, Є. П. Бондаренко, В. О. Белової, А. А. Зельвінської, С. В. Міщенко, А. Рот, Я. Міркіна, М. Хьюїта, Дж. Карсона, Д. Маджорас, Дж. Месі, К. Новогроуд, М. А. Бендикова,

© А. С. Ласукова, 2014